

FOUCAULT'DAN RANCIÈRE'E
GELECEK DEMOKRASİ

EFE BAŞTÜRK

EFE BAŞTÜRK

Ankara Üniversitesi'nde Siyaset Teorisi alanında doktora derecesi aldı. Őu anda Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi. Politika felsefesi alanında kitapları ve çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış çalışmaları bulunmaktadır. Düşünce tarihi ve politika felsefesi alanında çalışmalarına devam etmektedir.

Başlıca eserleri: *İçkinlik Demokrasisi: Deleuze ve Politik Felsefe* (2018), *Platon'da Politika Düşüncesinin Soykütüğü* (2019), *Biyonoetika'nın Doğuşu: Aristoteles'te Etik, Politika ve Canlı Yaşamın Yönetimi* (2019), *Açılma: İki Leviathan Okuması* (2020), *Politika Felsefesi Tarihi: Sokrates'ten Rousseau'ya* (2021), *Tempus Fugit: Schmitt'ten Habermas'a Çağdaş Politik Felsefe* (2022).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11

I

MICHEL FOUCAULT: 19
KAPATILAMAYAN DELİLİKLERİN PEŞİNDE

1. *La force de fuir* 23
2. *Kapatılma Düşüncesi* 25
3. *Hapsedilen Toplum* 38
4. *Hakikat Rejimleri ve Prosedürleri* 51
5. *Exodus: [Sil Baştan] Özneleşmek* 60

2

JACQUES DERRIDA: 74
KOŞULSUZA KARŞI KONUKSEVERLİK

1. *Arafta Yahudi-Olmak* 77
2. *Yapısöküm (Dekonstrüksiyon) Düşüncesi* 81
3. *Yaşayan Söz, Ölü Yazı* 91
4. *Şu Tehlikeli İlaveler* 101
5. *Kararverilemezlik Politikaları* 110

3

GIORGIO AGAMBEN: 126
GELMEKTE OLANIN FELSEFESİ

1. *Yol Haritası Oluşturmak* 128
2. *Dilin Olumsuzluğu* 132
3. *Tarihin Yeni Bir Arkeolojisi* 140

4. <i>İstisnalar: Egemenlik ve ıplak Yaşam</i>	163
5. <i>Gelmekte Olan...</i>	176
4	
JACQUES RANCIÈRE: POLİTİKADA ESTETİK DEVRİM	181
1. <i>Hiyerarşiler Sarsılırken</i>	184
2. <i>Uyuşmazlıklar</i>	200
3. <i>Uyuşmazlığın Estetik Sahneleri</i>	217
SONSÖZ:	225
JEAN-LUC NANCY: GELECEĞİN ÖTEKİ BAŞLANGICI	
DİZİN	233

ÖNSÖZ

Politika felsefesinin kendine mahsus kavramları olduğu bir gerçek. Ama bu kavramların hiçbiri kendilerini düşünülebilir ve hatta istenir kılan özel şartlardan bağımsız değildir. Dolayısıyla politika felsefesi, bir taraftan bu kavramların ‘evrensel’ bağlamlarını, diğer taraftan –ve daha özelde– bu kavramlara ‘politik’ içeriğini veren özgül şartların bir incelemesi olmak zorundadır. Bu girişimin zor tarafı, politika felsefesinin bu incelemeyi eşzamanlı gerçekleştirme zorunluluğundan kaynaklanır. Tıpkı Platon’un *Devlet*’indeki gibi, politika felsefesi, politik kavramların evrensel bağlamlarının –yani yerel şartlardan azade, kendi gerçeklikleriyle kavranabilir doğalarını– ilgili kavramlara koşulluluk sağlayan özgül şartların, yani kentin (*polis*) yerel ve biricik dünyasının kendine mahsus gerçekliğinin göz önünde bulundurularak araştırılmasına dayanır. *Devlet*, Batılı anlamıyla politik düşüncenin beşiği olan o kurucu metin, tüm politik kavramların evrensel vasıflarını ortaya koymaya çabalar ama bunu yaparken de evrenselliğin kendisini yerel şartların indirgenemez gerçekliği ile bunun özgünlüğünden türetmeye çalışır. Böylece tümelin bağımsız varlığı, bir anda tekil şartların zorunlu koşullarına indirgenir. Buna en iyi örnek, I. Kitapta Thrasymakhos ile Sokrates arasında geçen tartışmadır. Thrasymakhos, adaletin gücünün işine gelen şey olduğunu ileri sürerken, insan doğasının saf güç istencine atıfta bulunur. Bu yalın gerçeklik, Sokrates tarafından doğrudan yanlışlanmaz zira bunun doğruluğunu Sokrates de kabul eder. Fakat Sokrates, adaleti bu yalın gerçekliğin ötesinde düşünmenin zorunluluğunu tespit etmiştir çünkü aksi hâlde adalet denilen şey sadece bir güç

savaşına indirgenecektir. Adaletin Sokratik bağlamı, insan doğasına özgü pratik koşullar ile gerçeklikleri tam anlamıyla reddedemeyeceğimizi fakat bunu yaparken de evrenselin olanaklılığını tespit etme zorunluluğu ile yüklü olduğumuz düşüncesine dayanır. Bu, politik felsefeyi ciddi bir gerilime maruz bırakmıştır; bir tarafta indirgenemez gerçeklikler varken; diğer tarafta bunlara hükmetmesini umduğumuz sabit, düzenli ve bir ölçüde kutsal addedilebilecek değer yargıları, yani tümel kavramlar vardır. Politik felsefe, bu ikisi arasında bir seçim yapılmasından çok, bu ikisini birbiriyle uyumlaştırma çabası olarak gelişmiştir.

Bu uyumlaştırma çabası, Batı politik düşüncesinde *polis*, yani site fikrinin doğuşuna temel hazırlamıştır. *Polis*, yalnızca toplumsal varlığın politik ifadesi yani örgütlü bir toplumun yasal ve yönetsel unsurlarla desteklenmiş biçimi değildir; *polis* aynı zamanda bir topluluğun kendine mahsus olma hâlinin ideal bir yansımasıdır. Antiklerin *polise* atfettiği önem, yalnızca politik bir anlama tekabül etmez; *polis*, bir topluluğun yaşama iradesinin ve en önemlisi bu yaşamı anlamlı ya da değerli kılacak şeylerin biricik olanağı olarak görülür. Bu anlamda *polis*, sadece ‘gerçek’ insanların yaşadığı ve birbirileriyle ilişki kurdukları yer değildir; bu gerçekliğin ideal olan tarafından sorguya alındığı ve gerçekliğin buna uygun olarak yeniden düzenlendiği varoluş düzlemidir. İşte bu açıdan, *polis*in felsefe ile politika arasındaki o gerilimde kendisini teatral bir sahne olarak sunması boşuna değildir çünkü *polis*, bir yandan kusurlu gerçekliğin temelleri üzerine bina edilen maddi ve politik ilişkilerin, diğer yandan da kusursuzluğa yönelen bilgelik arzusu olarak felsefenin çatıştığı ya da bu ikisi arasındaki gerilimin görünürlüğe açıldığı yerdir. Platon’dan bu yana politika felsefesinin hâkim düsturu olan adalet, *polis*in kusurluluk ile kusursuzluk arasında nasıl inşa edileceği probleminden başka bir anlam taşımaz. Bu yüzden adalet, politika felsefesinde, ‘kaynakların dağıtımı’ şeklinde gelişen ve temelinde hesap veya ekonomik bir planlama olan

liberal argümandan çok daha farklı olarak, örgütlü varlığın topyekün inşası ve kendi içinde bölünmesi gibi doğrudan ‘politik’ bir vasfa sahip olagelmıştır.

Bu politik ölçüt, politika felsefesinin polis ile olan irtibatını görebilmemiz açısından son derecede önemlidir. Fakat bunun kadar önemli bir başka husus, bu metinde göreceğimiz düşünürlerin *polis* eksenli bir politika felsefesine niçin mesafelenmiş olduklarının da ancak bu bağlamda anlaşılabilir olmasıdır. Buradaki ‘çağdaş’ düşünürlerin ortak problemi, *polis*in başlangıçtan beri idealize edilmiş bir mükemmelliği dayatma hakkı ve yetkisiyle ortaya çıkması veya kendini düşünceye bu şekilde yerleştirmiş olmasıdır. *Polis*, mükemmellik adına kusurlu olanın tespit edilip dışlanmasına dayanmıştır ve Platon’dan bu yana politika felsefesinin bir ayağı adaletin bu şekildeki tecessümüne odaklanmıştır. Adalet, *polis*in yalnızca düzenli işlemlerini sağlayan bir mekanizma değil, *polis*in kuruluş nedenine içkin mantığın devamını sağlayacak olan ilkenin kendisidir. Burada *polis*in kuruluş mantığına hâkim olan şey, adaletin düzenleyici ve yerleştirici bir ilke olarak *polisi* içindeki tüm unsurlarla beraber konumlandırma fikrinde aranmalıdır. *Polis*, topluluğun düzenli yapısının formel bir ifadesinden ziyade onu düzenleyecek olan mantığın hayata geçirilmesini sağlayan kurucu ilke olarak çalışır. Bu sebeple *polis*, daima düzen mefhumunu önceleyen düzenleyici normların meşruiyet kriteri olarak var olur ve bu kriter daima düzenlenecek şeylerdeki sapma unsurlarının belirlenmesine dönük ‘meşru’ söylemler aracılığıyla işler.

Bu kitapta ele alınan düşünürler işte bu düşünceyle hesaplaşmaya girişirler. Onlara göre politikanın birlikte düşünüldüğü kavram veya ilkeler yeniden ele alınmalı veya bu kavram setlerinin ‘politik’ nitelikleri yeniden gözden geçirilmelidir. Ancak bu yeniden gözden geçirme teşebbüsü, doğrudan politikanın özüne yönelik bir müdahaleyle desteklenmektedir. Zira söz konusu düşünürler, bugüne değin politikanın âdeta alt kümesiymiş gibi ele alınan ilke veya kavramların poli-

tika dışı gerçekliklerine odaklanırken, bu politika-dışılığın bizatihi politik niteliğine değinme konusunda özel bir çaba göstermektedirler. Bu çaba, en somut hâliyle, adalet veya doğruluk gibi Platon'dan bu yana ontolojik anlamda politik olana içkin gibi düşünülen kavramların politika tarafından nasıl zapt edildiklerine ve politikayla bağlantılı şekilde nasıl isimlendirilmiş olduklarını açığa çıkarma girişimi olarak da okunabilir. Nitekim çağdaş düşünürler, politik düşüncenin oluşum biçimlerine odaklanan ve bu anlamda onları ifşa etmeye dönük yapısökümcü bir okuma geliştirme arzusundadırlar.

Benim açımdan bu girişim, Platoncu geleneğin düşünce üzerindeki etkisi göz önüne alındığında çok daha anlamlı ve önemli bir hâl almaktadır. Nitekim Platoncu düşünce açısından politik felsefe, kusursuz gibi duran felsefi hakikatlerin gerçekleştirilmeye en yakın ve en yetkin biçimlerini sunan en üst olanak düzeyinde ele alınmaktadır. Bu anlamda politika, Platoncu gelenekte, kendisini doğrudan gerçekleştirme yetisinden mahrum olan felsefenin hayata geçirilme olanağının en ileri aşamasıdır ve bu açıdan politika, felsefi kavramların yalnızca otorite ve tahakküm ilişkilerine tercümesi değil, onların kabul görebilecekleri en makul, en gerçekçi ve en doğru seviyedeki karşılığıdır. Bu, politikaya, felsefi düzeydeki hakikate benzer bir anlamın kapılarının açıldığı anlamına gelir, ki bunun sonucunda politika, her tür anlamsal krizin nihai çözüm uğrağı olarak anlaşılır. Başka bir deyişle, adalet, doğruluk vb. felsefi düzeydeki ilkeler, ancak politikanın diline ve onun ufku yerleştirilebildikleri sürece bir anlam ihtiva edebilirler. Mesele, hakikatin epistemolojik düzeyde kavranabilir olmasından ziyade onun gerçekleştirilme biçimi ile olanağının saf tesis edilip edilemeyeceği probleminin çözümüdür ve Platoncu politik felsefede bunu ancak *polis* gerçekleştirmeye ehildir.

Polis yalnızca politikanın ete kemiğe büründürüldüğü uzam değildir; o, Rancière'in varsaydığı üzere, şeylerin düzeninin ve dağıtımının yapıldığı ve aynı zamanda kendi içkin anlamını

tam da vesile olduğu dağıtım mefhumundan türeten bir aşkınlıktır. *Polis*in aşkınlığının sebebi, felsefi hakikatlere gerçeklik sağlayabilecek üstün olanak olmasında yatar. Bu anlamda *polis*, kendinde çifte anlam taşır: Bir taraftan felsefenin hayata geçirilmesi için gerekli olan somutluğun kendisine göndermede bulunurken, diğer taraftan bu somutluğun kusurlu doğasına indirgenemez türde bir üst-anamlılıkla maluldür. Yani *polis*, kusurlu olanda gerçekleştirilebilir bir kusursuzluk fikrine dayalıdır ve bu yönüyle bir taraftan kusursuz hakikatin –örneğin adalet fikrinin– temsilcisine veya aracısına bürünür gibi görünürken, diğer taraftan bu hakikatin somut düzeyde doğrudan gerçekleştirilemez bağlamına dayanarak onun adına konuşma ve şeylerin dağıtımını kendi yetkisiyle icra etme iktidarına talip ve sahip olan bağımsız bir gerçekliğe dönüşür. Bu ikilik, özsel biçimde politikaya tabi olarak gelişen *polis*in politikayı aştığı, bizatihi politikanın yerine geçtiği yani politikanın indirgenebilir temeline dönüştüğü bir momenti gösterir. Başka bir deyişle, *polis*, politikanın içkin hakikati ve ereği olarak, politikayı kendisine, kendisiyle özdeş olan düzen mantığına indirgemek suretiyle, politikanın bir anlamda felsefi kökenini yerinden eder.

Polis, politikanın tikel gerçekliğine dayanarak yani felsefenin evrensellik ile malul imkânsızlığını göz önünde bulundurarak, topluluğun yönetimi meselesini de tikel şartlara ve koşullara indirgemenin ön hazırlığını yapar. Fakat bu tikel koşullama, bir yanıyla kendine özgü bir evrensellik de içermektedir: *Polis*, politikanın ideal-gerçek ikiliğinin çözüme kavuşturulma vaadini içkin olarak barındıran somut gerçeklik olması itibarıyla, politikanın daima tikel ve tümel olmak üzere ikiye bölündüğü güzergâhlarda, Agamben’in deyişiyle ‘belirsizlik mntıkaları’nda seyrederek. Bu açıdan *polis*, ne salt politikaya içkin kolektif yaşamın pratikleri ve kurumlarına indirgenebilir ne de doğrudan gerçekleştirilemez olan felsefi ilkelerin idealize edilmiş biçimleri olarak düşünülebilir. *Polis*, daima bu ikisinin birbiriyle iç içe geçirilişiyle var olur. Gerçe-

ğın ideale, idealin ise gerçeğe göre biçimlenmeye ve bu sayede topluluğa içsel rol, işlev ve tüm bunlardan müteşekkil olan konumların yeniden tanzim edilmeye açık hâle getirilmesi *polis*in mantığını oluşturur. Bu anlamda polis, kendinde tarih-dışı doğruluğa sahip hakikat idesinin evrenselliğini kendisiyle özdeşleşecek şekilde devralırken, bu aşkınlıkları kendilerine has bağlamlarından kopararak *polis*in yer aldığı tikel koşulların somut gerçekliklerine dönüştürme hamlesinden –Foucault’nun ifadesiyle *dispozitif*ten– başka bir şey değildir. *Polis*, başka bir deyişle, politikanın kendisine dışsallaştığı sahnedir; burada topluluğu bir arada tutacak aşkın değerlerin araştırılmasına dayalı politika felsefesinin yerini alan şey, tikel olanın karşısında belirli bir öncelik ve üstünlük taşıyan evrensel ilkeleri bağlamından koparıp onları tikel olanın koşullu dünyasında yeniden aşkınlılaştıran bir ‘felsefenin politikası’dır. Felsefenin politikası, evrensel ilke ve/veya kavramların koşullu ve zorunlu bağlamlarının istisnai süreçlere indirgenebilir hâle sokulmasıdır. Başka bir deyişle, *polis*, politikanın felsefenin evrenselliğinden korunması maksadıyla bu evrenselleri *polis*in tikel gerçekliğine göre yeniden belirleyerek var olur. Bu açıdan polis, ilkelerin üzerinde felsefeyle eş otorite talep eder ancak onun talep ettiği otoriteyi felsefenin otoritesinden ayıran şey, politikayı daima düzen mantığına indirgemesidir.

Bu kitapta ele alınan çağdaş düşünürlerin ortak özelliklerinden bir tanesi de politikaya karşı felsefenin farkını bir ‘açıklık’ düşüncesi bağlamında ele almalarıdır. Açıklık, felsefi girişimin bir tür ‘gelecek düşünümü’ olarak kaydedildiği momenttir; her tür çözüm veya açıklama teşebbüsüne veya bizatihi yargı (*crisis*) ediminin kendisine yöneltilmiş bir eleştiridir. Ancak eleştiri, temelsizliğin gösteriminden ziyade, bizatihi bu temel düşüncesinin temelsizliğinin ifşasına (Derrida) yöneliktir. Bu [politik] eleştiri, *polis*in temelsizliğine dönük olmaktan ziyade, *polis*in kendisine temel almakta olduğu ve hakikat mefhumuyla pay edişleri birbiriyle özdeşleştirmeyi sağlayan mantığı hedef alır. Bu eleştiri, pay edişlerde belirlenmiş ko-

numların yeniden düzenlenmesi talebi değil, bu belirlemenin bizatihi kendi iç mantığını sorgulama faaliyetidir. Diğer bir deyişle, Sokrates'in yaptığı ve özünde evrensellere dayalı olarak işleyen o tersine düşürme girişimi yeniden sahneye konulur ama bir farkla: Sokrates, *polis*in yerel gerçekliğinin ürünü olan kanılara (*doxa*) karşı felsefi hakikatin bağımsız ve evrensel varlığını temel almaktaydı; burada mevcut olan şey ise, *polis*in kendi yerelliğini bir tür evrensellekle donatma girişimini ifşa etmeye çalışarak, evrenselin kendisini de söz konusu eleştirinin bir nesnesine dönüştürmektir.

Politika felsefesinin polis mantığına indirgenmiş biçimlerine karşı bugün eleştirel düşünmenin kendisine bir izlek olarak aldığı güzergâhların başında, az evvel zikrettiğim 'evrenselin temelsizliğinin ifşası' geliyor. Bu, uzunca bir zamandır sosyal bilimlerde 'postmodern' yaftasıyla küçük düşürülmeye çalışıldı. Ne var ki, zaman geçtikçe, evrensel mefhumunun temelsizliğine yönelik tartışmaların politik içeriği ya da gerçek anlamda vaadi fark edildi. Bunu şüphesiz Derrida'ya borçluyuz. Derrida, yapısöküm felsefesiyle evrenseller ya da Lyotard'ın deyişiyle o 'büyük anlatılar' olarak adlandırılan mefhumların kendilerinde herhangi bir sabit, düzenli veya kalıcı anlamların bulunmadığını, tersine onların bizatihi anlamsızlık diyebileceğimiz bir belirsizlik ile malul olduğu fikri üzerinde durdu. Bu fikir, felsefenin nirengi noktasını değişime uğrattığı gibi, politika felsefesinde de ciddi bir eksen değişimine yol açtı. Politika, bundan böyle, birtakım sabit veya kalıcı kavramlar veya değerler nezdinde düşünülemezdi; böylece politik olanın bir tür temelsizlik ve aynı ölçüde bitimsiz bir açıklık ile malul olduğu düşüncesine kapı aralanmış oldu. Bu aralıkta beliren şey, –her ne kadar aksiyel suçlanmış olsa da– sabitliklerin veya kalıcı nosyonların topyekün reddi değil fakat onların anlamsal değişimlere açık oldukları fikridir. Bu sebeple, *polise* alternatif söylemlerin ortak özelliği, politikayı kalıcı fikirlerin merkezi ve etkisi altında düşünmeye çabalayan polis mantığı yerine, onu açıklık nezdinde dikkate almalarıdır. Açıklık, kendisini

erteleme veya gelecek gibi nosyonlarda görünür kıldığı gibi, topluluk fikrinin tamamlanmamışlığına ve onun dışarıda bırakılan başkalıkla hep iç içe olduğu gerçeğine atıfta bulunur. Politikanın açıklığı, onun *polise* indirgenemezliğinde saklıdır; bu anlamda politika, *polise* dâhil edilemeyen dışarılık ve başkalıkla temas hâlinde olmak üzere etik deneyimin olanağına dönüşür. Politikanın etik deneyimi, polis dolayımıyla bir ve bütün olarak düşünülen topluluk fikrinin tekil olanla karşılaşması sonucunda gerçekleşir; bütünlük fikrinin yalnızca bir yanılsamadan ibaret olacağı ve bu sebeple politikanın kendisi bir tür bütünlük fantezisi olan *polise* indirgenemez oluşunun anlaşılacağı yer tam da burasıdır.

EFE BAŞTÜRK

2023